

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/82/2002

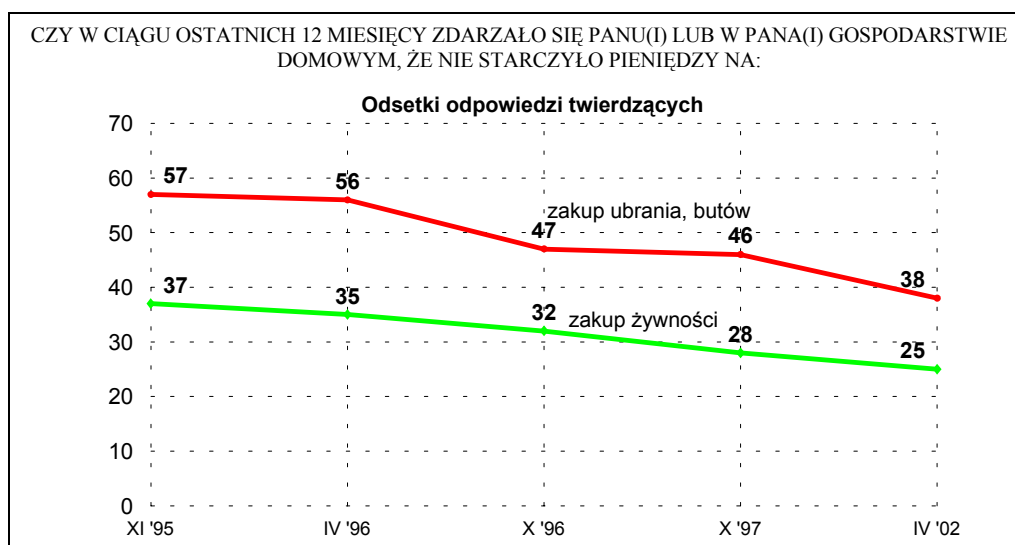
KŁOPOTY FINANSOWE RODZIN W OSTATNIM ROKU

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MAJ 2002

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Połowa ankietowanych (50%) ma poczucie, że w ciągu roku poprzedzającego sondaż nie zmieniły się ogólne warunki życia ich rodzin. Dwie piąte respondentów (41%) uważa jednak, że obecnie żyje im się gorzej, w tym jedna trzecia (33%) ocenia to pogorszenie jako niewielkie i tylko 8% - jako znaczne. Poprawę dostrzega 8% badanych (w tym 7% uznaje ją za niewielką). W stosunku do pomiaru z roku '97 wzrósł (o 8 punktów) odsetek osób, które wskazują na pogorszenie warunków życia swoich rodzin, zmalał natomiast (o 5 punktów) odsetek stwierdzających poprawę.
- W ostatnim roku większość polskich rodzin odczuła brak pieniędzy na wypoczynek (60%) oraz wyposażenie domu (58%). W wielu gospodarstwach domowych brakowało także funduszy na życie kulturalne (41%), ubranie (38%) oraz leczenie (36%). Co czwartej rodzinie (25%) nie starczało pieniędzy na żywność, a co piątej - na edukację (20%) oraz środki czystości i higieny osobistej (19%).
- W większości dziedzin sytuacja w zasadzie nie zmieniła się od listopada '95, jednak systematycznie maleje odsetek rodzin, którym nie starcza pieniędzy na ubranie oraz na żywność.

- Symptomy negatywnych zmian odnotowujemy w sferze opłat za mieszkanie i energię ciepłą. W latach '95 - '98 sytuacja w tej dziedzinie była stabilna, jednak obecnie więcej badanych niż w maju '98 deklaruje, że w ostatnim roku ich rodziny miały problemy z uregulowaniem opłat za gaz lub elektryczność (wzrost z 20% do 30%) oraz za mieszkanie (wzrost z 25% do 31%).
- Z wypowiedzi respondentów dotyczących dziesięciu omówionych dziedzin życia wynika, że w ostatnim roku tylko jedna czwarta gospodarstw domowych (26%) nie miała trudności finansowych w żadnej z nich. Większość rodzin doświadczała jednak różnego rodzaju deprivacji.

Wyniki naszego kwietniowego badania¹ wskazują, że ostatnie dwa lata przyniosły pewne pozytywne zmiany w opiniach Polaków na temat kondycji materialnej ich rodzin. Od czerwca 2000 roku zmalała liczba respondentów mających poczucie skrajnego upośledzenia finansowego, wzrósł natomiast odsetek osób uznających dochody swoich rodzin za przeciętne². Poprawiła się też ocena poziomu życia rodzin - więcej osób ocenia je jako średnie, mniej - jako skromne lub bardzo biedne. Nieco ubyło ludzi zaleźni i bezradnych wobec biedy, przybyło zaś tych, którzy obawiają się pogorszenia kondycji materialnej rodziny.

Należy jednak wyraźnie podkreślić, że mimo zaobserwowanych oznak poprawy nadal wiele polskich rodzin - nie tylko dotkniętych bezrobociem lub trwałą utratą zdrowia kogoś z domowników, ale i wielodzietnych - boryka się z poważnymi trudnościami bytowymi. Świadczą o tym także odpowiedzi na pytania retrospektywne dotyczące kłopotów finansowych rodzin w ostatnich dwunastu miesiącach.

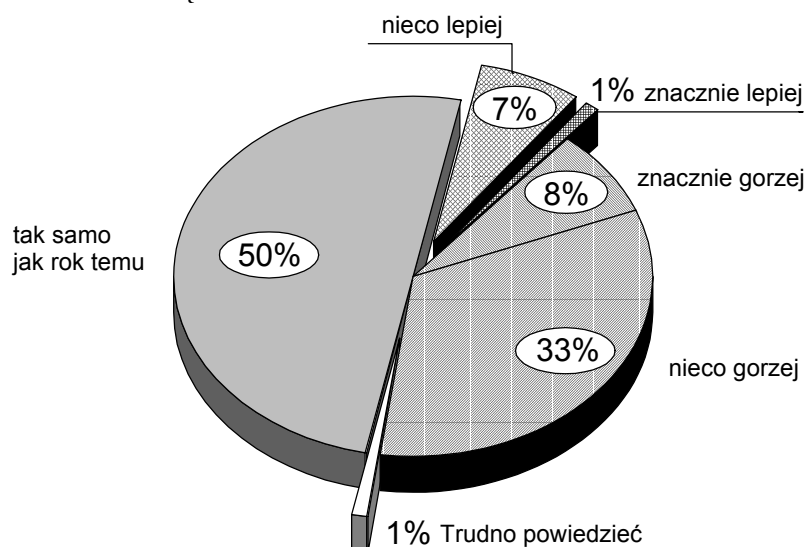
CZY W OSTATNIM ROKU ZMIENIŁY SIĘ OGÓLNE WARUNKI ŻYCIA RODZIN?

Półowa Polaków (50%) ma poczucie, że w ciągu roku poprzedzającego sondaż ogólne warunki życia ich rodzin pozostały bez zmian. Dwie piąte badanych (41%) uważa jednak, że obecnie żyje się im gorzej niż przed rokiem, w tym jedna trzecia (33%) ocenia to pogorszenie jako niewielkie i tylko 8% - jako znaczne. Poprawę dostrzega 8% ankietowanych (w tym 7% uznaje ją za niewielką).

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (143), 5-8 kwietnia 2002, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1044).

² Zob. komunikat CBOS „Materialny wymiar życia rodzin”, maj ‘02 (oprac. B. Wciórka).

RYŚ. 1. CZY W PORÓWNANIU Z SYTUACJĄ SPRZED 12 MIESIĘCY PANU(I) I PANA(I) RODZINIE ŻYJE SIĘ:

W ostatnich ośmiu latach zmieniał się odsetek osób przekonanych o pogorszeniu się ogólnych warunków życia ich rodzin. Najwyższy był między kwietniem '94 a kwietniem '95, w kolejnych latach stopniowo malał aż do października '97, kiedy okazał się najniższy. Obecnie obserwujemy zahamowanie tendencji spadkowej - w stosunku do pomiaru z roku '97 wzrosła (o 8 punktów) liczba badanych, którzy odczuwają pogorszenie. Jednocześnie zmalał (o 5 punktów) odsetek osób stwierdzających poprawę.

Z kwietniowego pomiaru wynika, że w ostatnim roku pięciokrotnie więcej rodzin odczuło pogorszenie (41%) niż poprawę (8%) swoich warunków życia. Równie niekorzystne proporcje ocen notowaliśmy jedynie w latach '94 - '95.

Tabela 1

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów według terminów badań							
	IV '94	X '94	IV '95	XI '95	IV '96	X '96	X '97	IV '02
	w procentach							
- lepiej*	7	11	9	12	10	16	13	8
- tak samo	44	32	36	47	50	46	53	50
- gorzej*	47	56	55	40	39	38	33	41
Trudno powiedzieć	2	1	1	1	1	0	0	1

* Kategoria *lepiej* powstała z połączenia odpowiedzi *znacznie lepiej* i *nieco lepiej*, a kategoria *gorzej* - z połączenia odpowiedzi *znacznie gorzej* i *nieco gorzej*.

W większości porównywanych grup przeważają osoby przekonane o tym, że obecnie ich rodzinom żyje się tak samo jak przed rokiem (zob. tabele aneksowe). Brak zmian najczęściej deklarują respondenci znajdujący się w najlepszym położeniu społeczno-ekonomicznym (najlepiej sytuowani, żyjący w dobrych warunkach materialnych, mający wyższe wykształcenie i wysoką pozycję zawodową, mieszkańcy wielkich aglomeracji miejskich).

Natomiast w grupach najślabszych ekonomicznie i społecznie przeważa poczucie pogorszenia się warunków życia rodzin. Jest ono widoczne przede wszystkim wśród badanych z rodzin o najniższych dochodach przypadających na osobę (62%), żyjących w złych warunkach materialnych (65%), wielodzietnych - mających czworo i więcej dzieci na utrzymaniu (55%), wśród rolników (56%) oraz bezrobotnych (52%)³. Częściej niż inni o pogorszeniu warunków życia mówią również renciści (49%) i gospodynie domowe (44%), a wśród aktywnych zawodowo - robotnicy, ale także - co należy podkreślić - pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (42%).

Tabela 2

Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny	Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:			
	lepiej	tak samo	gorzej	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Brak dzieci na utrzymaniu	7	54	38	1
Jedno dziecko	12	48	39	1
Dwoje dzieci	10	46	44	1
Troje dzieci	3	50	45	1
Czworo i więcej	5	40	55	0

Opinia, że w ostatnim roku pogorszyły się warunki życia rodziny, na ogół jest tym częstsza, im gorsze warunki materialne gospodarstwa domowego, niższe dochody przypadające na osobę w rodzinie, więcej dzieci na utrzymaniu, a także im niższe wykształcenie i kwalifikacje zawodowe respondentów. Można więc uznać, że pogorszenie dotyczy przede wszystkim rodzin z grup najślabszych ekonomicznie i społecznie.

³ W tym ponad jedna piąta bezrobotnych (22%) ocenia, że obecnie ich rodzinom żyje się **znacznie gorzej** niż przed rokiem.

Doświadczyło go jednak także wiele rodzin ankietowanych najbardziej przedsiębiorczych, podejmujących ryzyko pracy na własny rachunek (42%) oraz dobrze sytuowanych, o dochodach od 600 zł do 800 zł na osobę w rodzinie (44%).

Na ogół im lepsze warunki materialne gospodarstwa domowego, wyższe wykształcenie i pozycja zawodowa respondentów, a także mniej dzieci na utrzymaniu, tym częstsze wskazania na poprawę warunków życia rodziny. W ostatnim roku odczuli ją jednak nieliczni badani - przede wszystkim pracownicy fizyczno-umysłowi (20%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (18%), ankietowani w wieku od 25 do 34 lat, zadowoleni ze swoich warunków materialnych (po 17%).

Pozytywnej ocenie zmian warunków życia rodziny towarzyszy poczucie bezpieczeństwa materialnego, wiążą się z nią jednak przede wszystkim obawy o pogorszenie sytuacji rodziny. Natomiast negatywna ocena zmian jest związana głównie z lękiem przed biedą.

Tabela 3

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?			
	Jestem spokojny(a), że finansowo dam(y) sobie radę	Nie boję się biedy, choć martwię się, że nasza sytuacja może się pogorszyć	Obawiam się biedy , choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy	Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy
	w procentach			
- lepiej	27	52	15	4
- tak samo	15	40	35	8
- gorzej	3	30	42	26
W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”.				

Dla porównania - biedy obawia się jedna piąta respondentów z rodzin, których warunki życia są lepsze niż przed rokiem (19%), ponad dwie piąte z rodzin, mających sytuację taką jak rok temu (43%), oraz ponad dwie trzecie z rodzin odczuwających pogorszenie (68%). Warto zauważyć, że w tej ostatniej grupie znaczna część badanych obawiając się biedy wyraża nadzieję na jej przezwyciężenie (42%), jednak co czwarty (26%) przyznaje się do bezradności wobec tego zagrożenia. Poczucie, że obecnie rodzinom żyje się gorzej niż przed rokiem, silnie wiąże się nie tylko z lękiem przed biedą, ale także z obawami

o pogorszenie warunków materialnych rodziny (wśród badanych, których rodzinom pogorszyło się w ostatnim roku, zaledwie 3% ma pełne poczucie bezpieczeństwa materialnego).

U podstaw takiego stanu rzeczy leży zapewne nasilające się w Polsce bezrobocie. Nasze badania ukazują, że w ciągu ostatniego roku znacznie wzrosła (z 26% do 35%) liczba rodzin dotkniętych bezrobociem. Należy przy tym pamiętać, że tylko co czwarty bezrobotny pobiera zasiłek i dla co czwartego jest to główne źródło utrzymania, co piąty korzysta z pomocy opieki społecznej, a większość pozostaje na utrzymaniu rodzin⁴. Okazuje się ponadto, że rodziny bezrobotnych należą do tych rodzin, które mają najwięcej dzieci na utrzymaniu (zob. tabele aneksowe). Wszystko to dramatycznie odbija się nie tylko na materialnej, ale i psychospołecznej kondycji gospodarstw domowych bezpośrednio doświadczających bezrobocia⁵. Wzrost ich liczby w ostatnim roku w znacznej mierze wyjaśnia więc, dlaczego w Polsce tak wiele osób uważa, że ich rodzinom żyje się teraz gorzej niż przed rokiem.

NA CO RODZINOM BRAKOWAŁO PIENIĘDZY W OSTATNIM ROKU?

Krytyczna ocena zmian warunków życia jest często rezultatem rzeczywistych kłopotów finansowych, jakich rodziny doświadczyły w ubiegłym roku⁶.

Z odpowiedzi na pytania retrospektywne wynika, że w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy większość polskich rodzin odczuła brak pieniędzy na wypoczynek (60%) oraz wyposażenie domu (58%). Znacznym grupom gospodarstw domowych brakowało także funduszy na życie kulturalne (41%), ubranie (38%) oraz leczenie (36%). Co czwartej rodzinie (25%) nie starczało pieniędzy na żywność, a co piątej - na edukację (20%) oraz środki czystości i higieny osobistej (19%).

⁴ Zob. komunikat CBOS „Opinie o sytuacji na rynku pracy. Bezrobotni o swoim położeniu”, maj '02 (oprac. M. Falkowska).

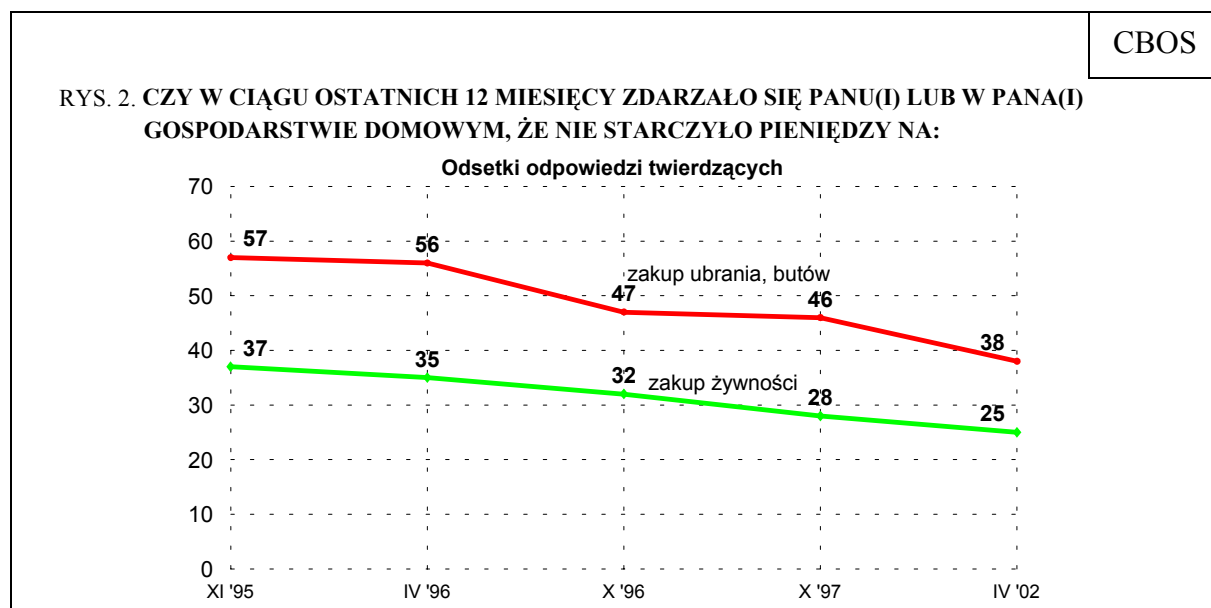
⁵ Zob. cytowane wcześniej komunikaty CBOS.

⁶ Badani z gospodarstw domowych, których ogólne warunki życia w ostatnim roku się pogorszyły, znacznie częściej niż inni przyznają, że w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy ich rodzinom brakowało pieniędzy na zaspokojenie potrzeb w różnych dziedzinach życia. Im więcej dziedzin, w których wystąpiły braki finansowe, tym bardziej negatywna ocena zmian, jakie zaszły w warunkach życia rodzin ($r=0,37$).

Tabela 4

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zdarzało się Panu(i) lub w Pana(i) gospodarstwie domowym, że nie starczyło pieniędzy na:	Odsetki odpowiedzi twierdzących				
	XI '95	IV '96	X '96	X '97	IV '02
– wydatki związane z wypoczynkiem - urlopem lub wakacjami, feriami dzieci	-	-	-	-	60
– zakup sprzętu i rzeczy do wyposażenia domu	-	-	-	-	58
– wydatki związane z życiem kulturalnym (zakup książek, czasopism, biletów do teatru, na koncert itp.)	47	48	43	42	41
– zakup ubrania, butów	57	56	47	46	38
– wydatki związane z leczeniem	37	39	39	35	36
– zakup żywności	37	35	32	28	25
– wydatki związane z nauką, kształceniem	22	20	21	22	20
– zakup środków czystości, wydatki na higienę osobistą	22	20	20	15	19

Mimo że tak wiele gospodarstw domowych odczuwało w ubiegłym roku brak środków na zaspokojenie swoich potrzeb, z perspektywy ostatnich pięciu lat widać poprawę w dwóch podstawowych dziedzinach życia - od listopada '95 roku systematycznie maleją odsetki rodzin, którym nie starczy pieniędzy na ubrania i żywność⁷. W pozostałych dziedzinach sytuacja jest w zasadzie stabilna; nie możemy jednak wypowiadać się na temat zmian dotyczących zaspokojenia potrzeb związanych z wypoczynkiem i wyposażeniem domu, ponieważ w tym roku zapytaliśmy o nie respondentów po raz pierwszy.

⁷ Jest to zapewne skutek dostępności sklepów z używaną odzieżą oraz stabilizacji cen żywności.

Symptomy negatywnych zmian, świadczących o narastaniu w ostatnich latach trudności finansowych rodzin, odnotowujemy w sferze opłat za mieszkanie i energię ciepłą. W latach '95 - '98 sytuacja w tej dziedzinie była stabilna, jednak obecnie więcej badanych niż w maju '98 deklaruje, że w ostatnim roku ich rodziny miały problemy z uregulowaniem opłat za gaz lub elektryczność oraz za mieszkanie. Tego typu kłopoty finansowe w większym lub mniejszym stopniu dotknęły ostatnio prawie jedną trzecią gospodarstw domowych.

Tabela 5

Czy w ciągu ostatniego roku miał(a) Pan(i) jakieś trudności w uiszczaniu opłat za:	Odsetki odpowiedzi twierdzących				
	IV '95	IV '96	X '97	V '98	IV '02
♦ mieszkanie, dom					
Ogółem, w tym:	25	25	28	25	31
- czasem	16	17	17	18	21
- często	7	6	7	5	9
- w ogóle nie płaciliśmy	2	2	4	2	1
♦ gaz, elektryczność					
Ogółem, w tym:	20	22	23	20	30
- czasem	13	17	16	14	20
- często	6	4	7	5	9
- w ogóle nie płaciliśmy	1	1	0	1	1

Z wypowiedzi respondentów dotyczących dziesięciu omówionych dziedzin życia wynika, że w ostatnim roku tylko co czwarta rodzina (26%) nie miała trudności finansowych w żadnej z nich. Większość rodzin doświadczała różnego rodzaju deprivacji, w tym niemal połowa (47%) miała problemy z zaspokojeniem potrzeb w jednej do pięciu dziedzinach życia, a ponad jedna czwarta (28%) - w sześciu do dziesięciu.

CBOS	
Poziom zaspokojenia lub deprywacji potrzeb rodzin w ostatnim roku	
Badani, których rodziny nie miały problemów finansowych w żadnej dziedzinie	26%
Badani, których rodziny miały problemy:	
♦ w 1 dziedzinie	9%
♦ w 2 dziedzinach	10%
♦ w 3 dziedzinach	10%
♦ w 4 dziedzinach	10%
♦ w 5 dziedzinach	8%
♦ w 6 dziedzinach	7%
♦ w 7 dziedzinach	7%
♦ w 8 dziedzinach	5%
♦ w 9 dziedzinach	4%
♦ w 10 dziedzinach	5%

Poziom zaspokojenia lub deprywacji potrzeb rodzin, mierzony za pomocą utworzonego indeksu, jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od ich położenia społeczno-ekonomicznego (zob. tabele aneksowe).

W grupie gospodarstw domowych najsłabszych społecznie i ekonomicznie (o najniższych dochodach, żyjących w złych warunkach materialnych, dotkniętych bezrobociem, trwałą utratą zdrowia kogoś z rodziny, mających czworo i więcej dzieci na utrzymaniu) przeważają rodziny, które w ostatnim roku miały trudności z zaspokojeniem swoich potrzeb w sześciu do dziesięciu dziedzinach życia (od 48% do 61%); stosunkowo niewielka grupa tych rodzin (od 3% do 14%) nie odczuwała w tym czasie żadnych braków finansowych.

W skrajnie odmiennej sytuacji były gospodarstwa domowe najsilniejsze ekonomicznie i społecznie. Znaczna grupa rodzin respondentów najlepiej sytuowanych, żyjących w dobrych warunkach materialnych, mających wyższe wykształcenie i najwyższy status zawodowy nie odczuwała w ostatnim roku żadnych braków finansowych (od 43% do 59%), a stosunkowo nieliczne z nich (od 5% do 11%) miały trudności z zaspokojeniem swoich potrzeb w sześciu do dziesięciu dziedzinach życia.

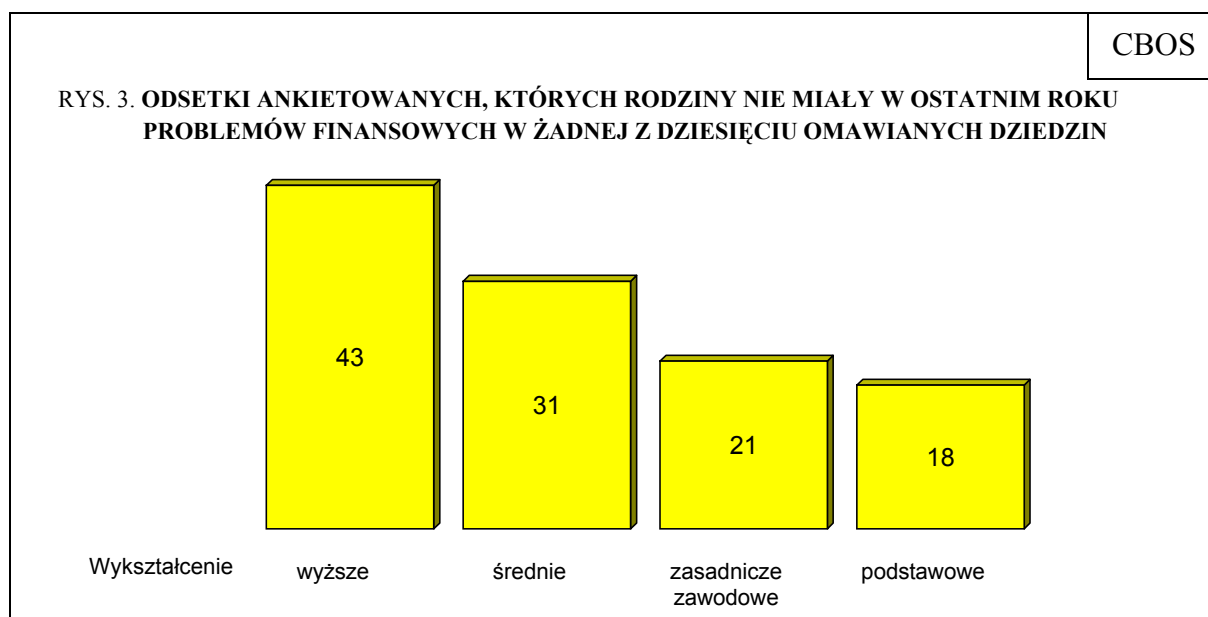
OBRAZ ZRÓŻNICOWAŃ SPOŁECZNYCH

Głównym czynnikiem kształtującym warunki życia rodzin jest wysokość miesięcznych dochodów przypadających na osobę w gospodarstwie domowym. Kondycja materialna rodzin zależy także od **poziomu wykształcenia badanych** - im niższe wykształcenie, tym częstsze kłopoty finansowe. Należy jednak podkreślić, że w pewnych dziedzinach życia (ubranie, leczenie) najwięcej problemów mają rodziny respondentów z wykształceniem podstawowym, w innych zaś (wypoczynek, życie kulturalne) - z zasadniczym zawodowym, w pozostałych dziedzinach kłopoty obu grup są podobne.

Tabela 6

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe				
	Ogółem	Wykształcenie			
		wyższe	średnie	zasadnicze zawodowe	podstawowe
Wypoczynek	60	42	55	71	60
Wypożyczenie domu	58	45	54	64	62
Życie kulturalne	41	26	38	47	42
Ubranie	38	19	29	44	49
Leczenie	36	9	24	45	52
Opłaty za mieszkanie, dom	31	16	31	35	33
Opłaty za gaz, elektryczność	30	10	25	37	36
Żywność	25	7	18	31	35
Nauka, kształcenie	20	14	21	20	23
Czystość i higiena osobista	19	5	12	24	27

Zróżnicowanie sytuacji rodzin w zależności od wykształcenia syntetycznie ukazuje także - ustalony na podstawie indeksu zaspokojenia lub deprivacji potrzeb - odsetek rodzin wolnych od jakichkolwiek z omawianych problemów finansowych. W tak korzystnej sytuacji jest najmniej rodzin osób z wykształceniem podstawowym oraz zasadniczym zawodowym, a znacznie więcej - rodzin respondentów z wykształceniem średnim. Zdecydowanie najlepsza jest natomiast sytuacja rodzin osób legitymujących się wyższym wykształceniem - ponad dwie piąte z nich nie doświadczyło w ciągu ostatniego roku żadnych trudności finansowych.

Stopień zaspokojenia lub deprywacji potrzeb rodzin wiąże się także - choć mniej systematycznie - z **pozycją społeczno-zawodową badanych**.

W ostatnich dwunastu miesiącach zdecydowanie najlepsza była sytuacja rodzin przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji - na ogół znacznie rzadziej niż inne doświadczały one trudności finansowych. Na drugim miejscu pod względem poziomu zaspokojenia potrzeb znajdują się rodziny osób pracujących na własny rachunek poza rolnictwem, które jednak wyjątkowo często miały trudności z płaceniem rachunków za gaz i elektryczność. Kolejna z trzech grup najbardziej uprzywilejowanych to rodziny pracowników umysłowych niższego szczebla, które jednak w kilku dziedzinach (gaz i elektryczność, mieszkanie, żywność) miały mniejsze problemy finansowe niż rodziny pracujących na własny rachunek.

W grupie gospodarstw domowych osób aktywnych zawodowo niewątpliwie najgorszą sytuację mają rodziny robotników niewykwalifikowanych oraz rolników - zazwyczaj znacznie częściej niż inne rodziny osób pracujących doświadczały one trudności finansowych. Dla przykładu, rodzinom robotników niewykwalifikowanych znacznie częściej niż innym brakowało pieniędzy na życie kulturalne (52%) oraz edukację (35%). Trzeba ponadto podkreślić, że należą one do rodzin, którym szczególnie często nie starczało środków na

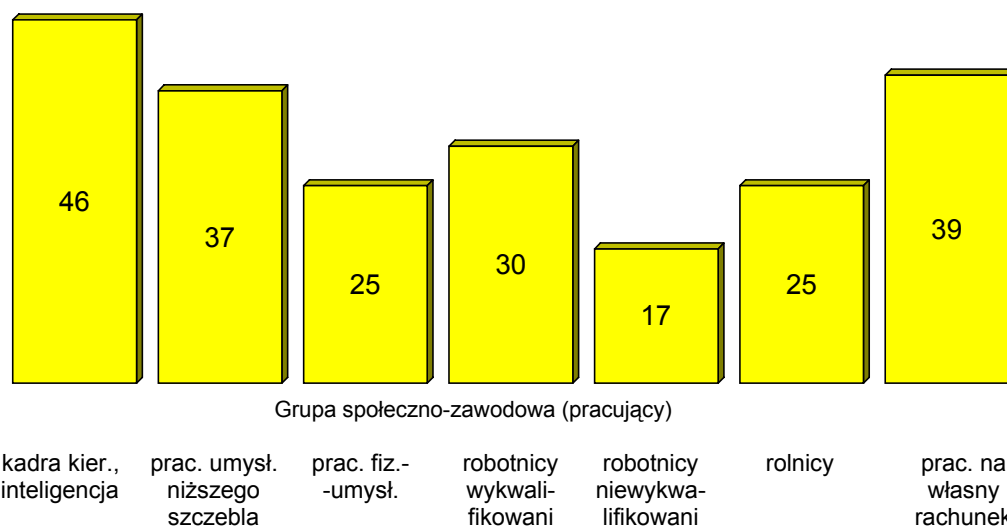
wypoczynek (64%), leczenie (39%), ubranie (37%), żywność (34%), opłaty za gaz i elektryczność (35%), a także na środki czystości i higieny osobistej (22%). Podobną kumulację trudności finansowych odnotowujemy w rodzinach rolniczych. Na przykład, w ubiegłym roku częściej niż innym nie starczało im pieniędzy na wyposażenie domu (66%) i ubranie (43%). Równie często jak rodzinom robotników niewykwalifikowanych brakowało im też funduszy na środki czystości i higieny osobistej (21%) oraz - co wymaga szczególnego podkreślenia - na żywność (31%).

Tabela 7

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe							
	Ogółem	Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)						
		kadra kier., intelig.	prac. umysł. niższ. szczebla	prac. fiz.-umysł.	robotn. wykw.	robotn. niewyk.	rolnicy	prac. na własny rachunek
Wypoczynek	60	39	53	59	65	64	55	50
Wyposażenie domu	58	40	51	61	57	62	66	49
Życie kulturalne	41	24	31	39	37	52	36	17
Ubranie	38	13	26	28	37	37	43	13
Leczenie	36	6	22	21	37	39	32	10
Opłaty za mieszkanie, dom	31	11	20	38	32	34	36	26
Opłaty za gaz, elektryczność	30	3	13	20	30	35	26	35
Żywność	25	5	11	16	20	34	31	17
Nauka, kształcenie	20	16	25	22	15	35	23	11
Czystość i higiena osobista	19	2	9	13	14	22	21	8

Zróznicowanie sytuacji rodzin osób należących do różnych grup społeczno-zawodowych obrazuje także odsetek rodzin wolnych od jakichkolwiek z omawianych problemów finansowych. Całkowity brak trudności deklaruje niemal połowa przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji, a także prawie dwie piąte pracujących na własny rachunek poza rolnictwem i pracowników umysłowych niższego szczebla. Rzadziej w tak korzystnej sytuacji są robotnicy wykwalifikowani (30%) oraz pracownicy fizyczno-umysłowi i rolnicy (po 25%). Natomiast w środowisku robotników niewykwalifikowanych tylko co szósta rodzina (17%) jest wolna od trudności finansowych.

RYS. 4. ODSETKI ANKIETOWANYCH, KTÓRYCH RODZINY NIE MIAŁY W OSTATNIM ROKU PROBLEMÓW FINANSOWYCH W ŻADNEJ Z DZIESIĘCIU OMAWIANYCH DZIEDZIN

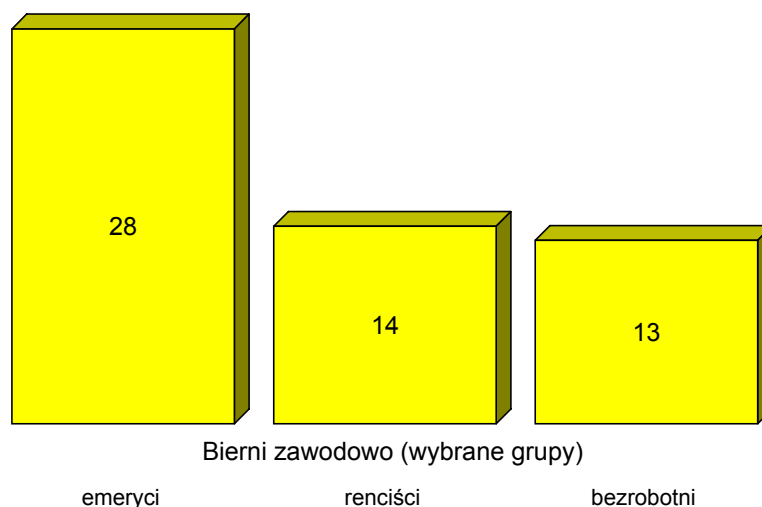

Rodziny bezrobotnych i rencistów należą do najbardziej doświadczonych kłopotami finansowymi. Znacznie lepsza jest natomiast sytuacja rodzin emerytów, które mają nawet mniej problemów niż ogół polskich rodzin.

Tabela 8

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe			
	Ogółem	Bierni zawodowo (wybrane grupy)		
		emeryci	renciści	bezrobotni
Wypoczynek	60	47	66	80
Wyposażenie domu	58	47	72	76
Życie kulturalne	41	30	51	64
Ubranie	38	33	55	59
Leczenie	36	46	70	44
Opłaty za mieszkanie, dom	31	21	38	49
Opłaty za gaz, elektryczność	30	22	46	51
Żywność	25	20	46	40
Nauka, kształcenie	20	8	22	30
Czystość i higiena osobista	19	16	37	30

RYS. 5. ODSETKI ANKIETOWANYCH, KTÓRYCH RODZINY NIE MIAŁY W OSTATNIM ROKU PROBLEMÓW FINANSOWYCH W ŻADNEJ Z DZIESIĘCIU OMAWIANYCH DZIEDZIN

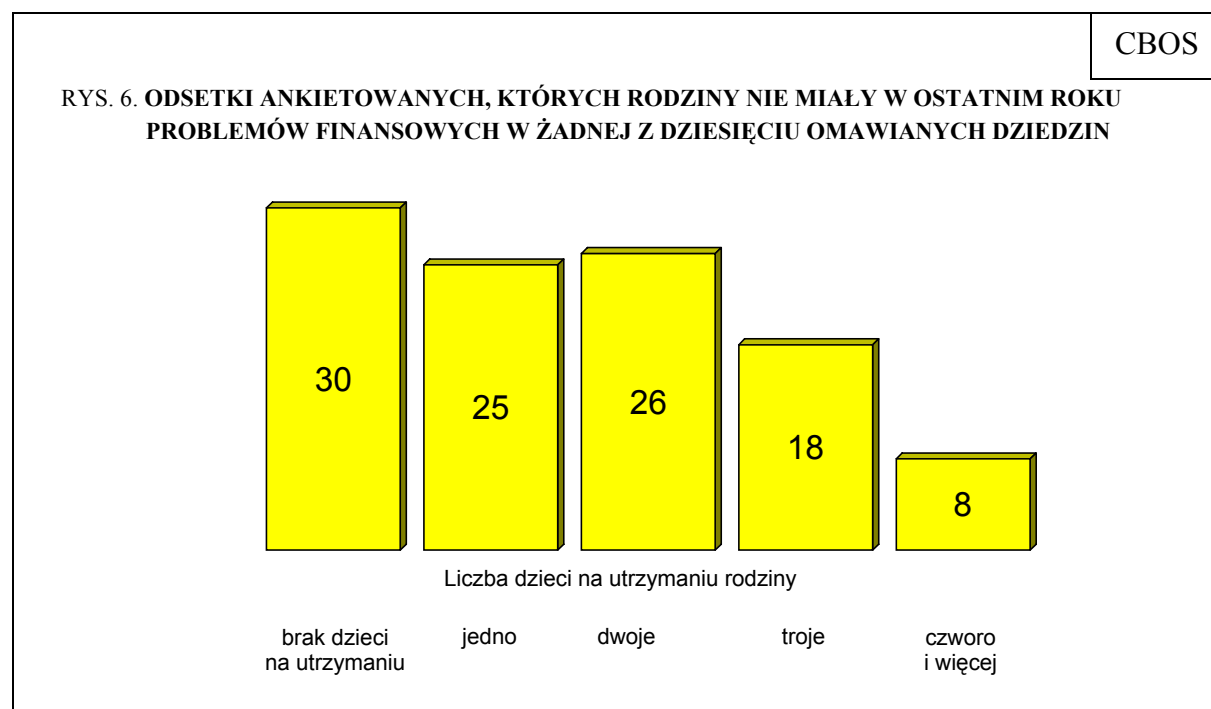
Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w Polsce o kondycji materialnej rodzin w znacznej mierze decyduje **liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny**.

Tabela 9

Dziedziny życia	Odsetki badanych, których rodziny miały w ostatnim roku problemy finansowe					
	Ogółem	Liczba dzieci na utrzymaniu rodziny				
		brak dzieci	jedno	dwoje	troje	czworo i więcej
Wypoczynek	60	49	63	64	80	82
Wyposażenie domu	58	51	60	63	75	76
Życie kulturalne	41	34	41	42	56	66
Ubranie	38	34	32	37	59	62
Leczenie	36	32	29	32	35	52
Opłaty za mieszkanie, dom	31	28	31	35	31	47
Opłaty za gaz, elektryczność	30	27	25	34	35	59
Żywność	25	24	20	27	29	51
Nauka, kształcenie	20	11	24	25	34	48
Czystość i higiena osobista	19	19	14	16	23	45

W ciągu ostatnich dwunastu miesięcy najlepsza była sytuacja finansowa rodzin niemających dzieci na utrzymaniu; natomiast im więcej dzieci, tym częściej rodzinie nie starczało pieniędzy na zaspokojenie potrzeb w każdej z omawianych dziedzin życia. O skali zróżnicowań świadczy między innymi to, że rodzinom wielodzietnym - w porównaniu z tymi, które mają jedno dziecko na utrzymaniu - znacznie częściej brakowało funduszy na wypoczynek (82% wobec 63%), wyposażenie domu (76% wobec 60%) i życie kulturalne (66% wobec 41%). Dwukrotnie częściej odczuły też brak pieniędzy na opłacenie energii cieplnej (59% wobec 25%), a także na ubranie (62% wobec 32%), żywność (51% wobec 20%), leczenie (52% wobec 29%) i kształcenie (48% wobec 24%). Trzykrotnie częściej miały problemy z pieniędzmi na środki czystości i higieny osobistej (45% wobec 14%).

Równie wymowne jest zróżnicowanie odsetka rodzin wolnych w ubiegłym roku od jakichkolwiek z omawianych problemów finansowych. Wśród rodzin niemających dzieci na utrzymaniu niemal jedna trzecia (30%) była w tak korzystnej sytuacji, a wśród utrzymujących jedno lub dwoje dzieci - jedna czwarta. Problemów finansowych nie miała też prawie co piąta rodzina (18%) z trojgiem dzieci. Natomiast wśród rodzin wielodzietnych (mających czworo i więcej dzieci na utrzymaniu) zaledwie co dwunasta (8%) była całkowicie wolna od tego typu trudności bytowych.

Podsumowując należy podkreślić, że w minionym roku stopień deprivacji potrzeb rodzin wielodzietnych był równie wysoki jak rodzin dotkniętych bezrobociem, jednak w wielu dziedzinach życia rodziny wielodzietne doświadczały trudności finansowych nawet częściej niż rodziny bezrobotnych. Dotyczy to opłat za gaz i elektryczność (59% wobec 51%), leczenia (52% wobec 44%), wyżywienia (51% wobec 40%), edukacji (48% wobec 30%) oraz czystości i higieny osobistej (45% wobec 30%), a więc podstawowych potrzeb.

Zarysowany obraz zróżnicowań społecznych w dzisiejszej Polsce ukazuje szczególnie dramatyczną sytuację gospodarstw domowych dotkniętych bezrobociem, trwałą utratą zdrowia kogoś z rodziny, a przede wszystkim - co należy mocno podkreślić - rodzin wielodzietnych.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:

	(%)				
	lepiej	tak samo jak rok temu	gorzej	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	8	50	41	1	1044
Płeć					
Mężczyźni	9	47	42	2	498
Kobiety	8	53	39	0	546
Wiek					
18-24 lat	11	55	32	2	161
25-34	17	52	30	1	188
35-44	9	44	46	1	193
45-54	5	42	52	1	220
55-64	4	54	42	0	116
65 lat i więcej	2	57	40	1	166
Miejsce zamieszkania					
Wies.	6	51	43	0	376
Miasto do 20 tys.	7	52	41	1	114
20-100 tys.	9	50	39	2	209
101-500 tys.	13	40	46	1	219
501 tys. i więcej mieszk.	6	65	29	1	126
Wykształcenie					
Podstawowe	3	49	48	0	275
Zasadnicze zawodowe	8	47	45	1	311
Średnie	11	51	36	1	354
Wyższe	14	61	24	1	104
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	18	60	20	2	70
Prac. umysł. niż. szczebla	10	59	31	0	84
Pracownicy fiz.- umysł.	20	49	29	2	77
Robotnicy wykwalifikowani	12	42	43	3	81
Robotnicy niewykwalifik.	10	44	46	0	31
Rolnicy	4	40	56	0	61
Pracujący na własny rach.	14	43	42	0	50
Bierni zawodowo					
Renciści	1	49	49	1	121
Emeryci	4	57	39	1	180
Uczniowie i studenci	15	54	29	2	84
Bezrobotni	4	44	52	1	171
Gospodynie domowe i inni	1	55	44	0	34
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	12	59	29	0	143
społec. właścicieli	13	52	34	1	89
prywatnych i państwa	16	43	38	2	172
sekt. prywat. poza rolnict.	5	41	54	0	65
prywatnym gosp. rolnym					
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	3	35	62	0	145
300-399	15	40	44	0	92
400-599	7	54	37	2	191
600-800	13	42	44	0	159
Powyżej 800 zł	9	63	27	1	196
Ocena własnych war. mater.					
Złe	4	31	65	0	324
Średnie	7	56	35	1	491
Dobre	17	63	18	2	230
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	6	40	55	0	56
Raz w tygodniu	6	53	41	0	549
1-2 razy w miesiącu	9	55	35	1	156
Kilka razy w roku	11	48	38	2	191
W ogóle nie uczestniczy	12	37	49	2	91
Poglądy polityczne					
Lewica	4	54	41	0	270
Centrum	11	48	40	2	279
Prawica	10	48	41	1	229
Trudno powiedzieć	8	50	40	1	266

Tabela 2. Poziom zaspokojenia lub deprywacji potrzeb rodzin w ostatnim roku
0 - odsetek badanych, których rodziny nie miały problemów z żadnej dziedzinie; 1 - odsetek badanych, których rodziny miały problemy w 1 dziedzinie; 2 - odsetek badanych, których rodziny miały problemy w 2 dziedzinach; ... 10 - odsetek badanych, których rodziny miały problemy w 10 dziedzinach

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Liczba osób
Ogółem	26	9	10	10	10	8	7	7	5	4	5	1044
Płeć												
Mężczyźni	29	10	9	10	8	8	7	8	4	2	5	498
Kobiety	24	7	11	9	12	8	6	6	5	5	6	546
Wiek												
18-24 lat	31	10	9	9	11	6	6	9	5	3	2	161
25-34	28	10	11	11	7	7	9	7	3	2	5	188
35-44	23	7	10	9	11	8	4	9	7	5	7	193
45-54	22	6	10	9	11	7	9	7	6	4	8	220
55-64	25	10	11	8	9	12	7	5	4	4	6	116
65 lat i więcej	29	10	12	10	11	8	5	4	4	5	2	166
Miejsce zamieszkania												
Wies	25	8	10	12	11	8	7	6	5	3	5	376
Miasto do 20 tys.	17	7	13	16	5	11	7	10	6	6	1	114
20-100 tys.	30	8	12	8	9	8	6	6	4	5	6	209
101-500 tys.	23	11	11	5	11	6	6	9	6	3	8	219
501 tys.i więcej mieszk.	36	10	8	8	12	5	6	7	1	3	4	126
Wykształcenie												
Podstawowe	18	9	10	10	11	11	5	7	5	5	9	275
Zasadnicze zawodowe	21	6	7	9	11	8	9	10	6	7	5	311
Średnie	31	9	12	11	10	6	7	6	5	2	4	354
Wyższe	43	13	15	7	7	6	3	3	2	1	2	104
Grupa społ.-zaw. pracujący												
Kadra kier., inteligencja	46	16	11	8	7	7	1	3	1	0	0	70
Prac. umysł. niż. szczebla	37	7	16	6	8	7	7	5	2	0	4	84
Pracownicy fiz. - umysł.	25	7	15	13	13	5	3	9	7	1	2	77
Robotnicy wykwalifikowani	30	6	7	12	10	6	12	7	4	5	2	81
Robotnicy niewykwalifik.	17	22	1	6	4	17	7	7	8	0	10	31
Rolnicy	25	10	8	11	12	2	9	5	5	4	8	61
Pracujący na własny rach.	39	5	9	17	16	7	2	0	4	3	0	50
Bierni zawodowo												
Renciści	14	7	8	3	12	9	8	11	9	13	7	121
Emeryci	28	10	14	12	10	8	6	4	4	1	3	180
Uczniowie i studenci	33	12	10	8	10	10	5	2	4	2	3	84
Bezrobotni	13	5	7	11	9	8	9	15	6	6	13	171
Gospodynie domowe i inni	22	8	18	6	5	12	3	7	5	5	8	34
Pracuje w:												
inst. państw. publicznej	32	13	10	11	9	8	8	5	3	0	1	143
społec. właścicieli	30	11	18	10	7	8	5	4	3	1	3	89
prywatnych i państwa	35	5	10	10	12	6	5	7	6	3	3	172
sekt. pryw. poza rolnict.	26	10	9	11	12	2	9	4	5	4	9	65
prywatnym gosp. rolnym												
Dochody na jedną osobę												
Do 299 zł	5	6	5	6	7	10	10	9	10	11	21	145
300-399	3	9	12	15	15	3	15	11	10	4	3	92
400-599	20	6	11	11	14	10	5	11	4	4	4	191
600-800	22	9	8	13	15	7	5	11	4	3	2	159
Powżej 800 zł	54	10	11	7	6	4	3	1	1	1	2	196
Ocena własnych war. mater.												
Złe	4	2	5	11	10	12	10	12	11	8	14	324
Średnie	25	11	15	11	12	7	7	6	2	2	2	491
Dobre	59	13	8	6	5	3	1	2	2	1	0	230
Udział w prakt. religijnych												
Kilka razy w tygodniu	20	11	8	11	12	7	5	8	11	5	3	56
Raz w tygodniu	26	9	11	9	10	7	7	7	4	3	5	549
1-2 razy w miesiącu	23	9	12	13	12	7	8	5	4	4	3	156
Kilka razy w roku	32	9	7	10	7	10	5	5	6	4	6	191
W ogóle nie uczestniczy	21	4	14	7	10	8	5	12	4	9	8	91
Poglądy polityczne												
Lewica	29	8	12	12	8	10	4	5	4	5	3	270
Centrum	24	9	10	8	13	6	8	10	5	3	5	279
Prawica	29	10	11	10	8	6	8	5	3	4	5	229
Trudno powiedzieć	23	8	9	8	10	9	8	8	8	4	5	266

Tabela 3. Liczba dzieci na utrzymaniu rodziny

(%)

	Brak dzieci	Jedno	Dwoje	Troje	Czworo i więcej	Liczba osób
Ogółem	43	23	22	8	4	1044
Płeć						
Mężczyźni	43	21	24	7	4	498
Kobiety	42	24	20	9	4	546
Wiek						
18-24 lat	37	26	21	10	6	161
25-34	34	34	21	9	2	188
35-44	20	21	37	16	6	193
45-54	35	25	27	6	7	220
55-64	67	15	11	4	2	116
65 lat i więcej	79	11	7	2	1	166
Miejsce zamieszkania						
Wies	41	19	23	10	7	376
Miasto do 20 tys.	42	21	20	15	3	114
20-100 tys.	37	25	26	9	2	209
101-500 tys.	46	24	21	5	4	219
501 tys. i więcej mieszk.	55	26	16	2	0	126
Wykształcenie						
Podstawowe	49	14	19	11	6	275
Zasadnicze zawodowe	36	22	27	9	6	311
Średnie	44	27	21	6	2	354
Wyższe	42	32	18	7	1	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	34	35	23	5	3	70
Prac. umysł. niż. szczebla	41	32	19	7	2	84
Pracownicy fiz.-umysł.	33	33	21	11	1	77
Robotnicy wykwalifikowani	28	28	36	5	3	81
Robotnicy niewykwalifik.	42	10	36	6	5	31
Rolnicy	35	10	33	12	10	61
Pracujący na własny rach.	26	27	39	9	0	50
Bierni zawodowo						
Renciści	61	24	11	3	2	121
Emeryci	72	10	12	3	2	180
Uczniowie i studenci	27	30	20	18	6	84
Bezrobotni	33	19	27	11	10	171
Gospodynie domowe i inni	33	26	15	24	2	34
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	35	28	27	9	1	143
społ. właścicieli						
prywatnych i państwa	40	21	30	5	5	89
sekt. pryw. poza rolnict.	33	34	26	6	1	172
prywatnym gosp. rolnym	37	10	32	12	9	65
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	13	28	25	17	18	145
300-399	17	34	40	2	5	92
400-599	41	19	31	3	2	191
600-800	64	20	13	3	0	150
Powżej 800 zł	62	22	14	1	1	196
Ocena własnych war. mater.						
Złe	41	21	19	11	8	324
Średnie	43	23	24	6	3	491
Dobre	44	23	22	9	2	230
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	53	17	20	5	6	56
Raz w tygodniu	40	22	23	10	5	549
1-2 razy w miesiącu	38	24	26	8	4	156
Kilka razy w roku	51	22	20	4	3	191
W ogóle nie uczestniczy	45	31	14	7	3	91
Poglądy polityczne						
Lewica	50	20	23	4	3	270
Centrum	39	26	25	9	2	279
Prawica	40	25	20	10	4	229
Trudno powiedzieć	43	19	20	10	8	266